

Humanitaarõiguse rakendamine II maailmasõjaaegsel perioodil

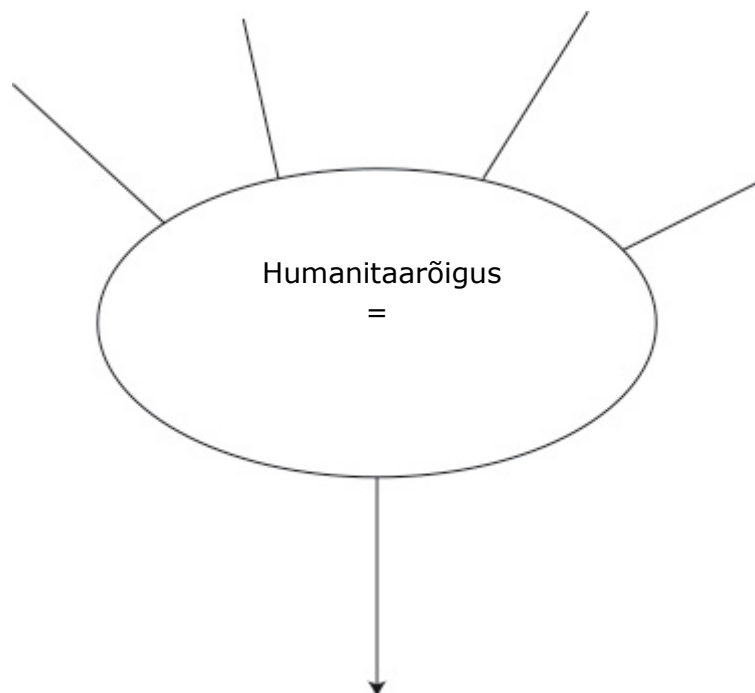
Tööleht

NB! 4. ülesandel on kolm erinevat versiooni.

1. Tooge näide mõnest isiklikust tuttavast, sugulasest, sõbrast, kes on olnud sunnitud sõja olude tõttu kodumaalt lahkuma. Isikliku näite puudumisel võib tuua näite päevapoliitikast.

2. Kirjutage üles mõistega humanitaarõigus võrdne termin, seostuvad märksõnad ning pange oma sõnadega kirja mõiste definitsioon.

Seostuvad märksõnad

Definitsioon oma sõnadega:

3. Lugege läbi järgnevad IV Genfi konventsiooni põhimõtted ja tooge näiteid tänapäevast või ajaloost, kus nimetatud normi on rikutud või järgitud.

Tsiviilisikute sõjaaegse kaitse 12. augusti 1949 Genfi (IV) konventsioon¹
/.../

III jagu

OKUPEERITUD TERRITOOORIUMID

Artikkel 49

Kaitstud isikute üksikud või massilised ümberasustamised, samuti nende deporteerimine okupeeritud territooriumilt okupeeriva riigi või mõne muu riigi territooriumile, olgu see okupeeritud või mitte, on mis tahes põhjusel keelatud.

Okupeeriv riik võib siiski teatava maa-ala täielikult või osaliselt evakueerida, kui see on vältimatu elanikkonna julgeoleku või tungiva sõjalise vajaduse tõttu. Selliste evakuatsioonide korral ei või kaitstud isikuid paigutada väljapoole okupeeritud territooriumi piire, välja arvatud juhul, kui tegeliku olukorra tõttu on selline ümberpaigutamine vältimatu. Nõnda evakueeritud isikud toimetatakse tagasi nende kodudesse kohe, kui sõjategevus on selles piirkonnas lõppenud.

Selliseltsel ümber asustades või evakueerides peab okupeeriv riik võimaluste piires tagama, et kaitstud isikud majutatakse korralikult ning et ümberasustamisel on hügieeni-, tervise-, ohutus- ja toitlustamistingimused rahuldavad ning et ühe perekonna liikmeid ei lahutata.

Kõigist ümberasustamistest ja evakuatsioonidest tuleb kohe pärast nende toimumist informeerida kaitsvat riiki.

Okupeeriv riik ei või kaitstud isikuid hoida eriti sõjaohthlikel aladel, välja arvatud juhul, kui see on vältimatu elanikkonna julgeoleku või tungiva sõjalise vajaduse tõttu.

Okupeeriv riik ei või okupeeritud territooriumile deporteerida või ümber asustada oma tsiviilelanikkonda.

/.../

Näide/näited:

---

¹ Riigi Teataja II, 1999, 20, 120.

4. Lugege läbi järgnev tekstilõik. Kaardistage kontuurkaardil eri värviga üle-klassilise arutelu käigus erinevatest allika lõikudest kogutud info põhjal ning õpetaja juhendamisel:

- evakueeritute teekond;
- rindejoon oktoobris 1944 Kuramaal ehk nn Kuramaa koti tekkimine;
- rindejoon(ed) 1944. aasta sügisel Sõrve säärel.

I lõik

Ununematu aeg 1944 nov. – 1946 veebr. [Saksamaale viimisest]. Jutustaja jäi anonüümseks, kasutades nime Larissa²

Oli 1944. aasta sügis. Sõda oli täies hoos. Olime oma perega Sõrves, Lõpe mere ääres. Sakslane oli Sõrve pool ja venelane Lõpe küla pool, Lõpe tankitõrjeliini taga. Meie olime metsas, ootasime venelasi, et need meid päästaksid, aga neid ei tulnud ega tulnud. Niiviisi elasime 2 nädalat Rahuste külas. Kahe rinde vahel. Inimesi viidi laevadega Saksamaale. Venelast ootasime sellepärast, et ehk jääb see Saksamaale viimine järele. Need nädalad elasime koobastes. Ma olin siis 20-aastane noor tüdruk.

Tuleb meelde üks vahejuhtum minu noorema õega, 12-aastase tüdrukuga. Meie pere lehmad olid meist hulk maad kaugemal ja lahingute vaheajal jooksis õde lehma vaatama. Ja tagasi tulles ilmusid lennukid välja ja hakkasid pommitama. Noor tüdruk oma väikese aruga hakkas jooksuma, selle asemel, et seisma jääda ja lennukitele mitte nähtavaks saada. Aga niipalju tal ikka mõistust oli, et ta ei jooksnud mitte meie koobaste juurde, vaid lähemal asuvasse külla. Oleks ta koobaste juurde jooksnud, poleks ei mind ega mitte kedagi sealolijatest enam ammugi elavate kirjas.

Ühel päeval tulid sakslased meie juurde, et meid viia Mõntu sadamasse. Me hakkasime vastu, meid pole vaja kusagile viia, et me läheme ise. See kõik oli selleks välja mõeldud, et võimalikult palju aega viita, selle Saksamaale viimisega. Ehk venelane veel jõuab! Läksime siis Rahuste külast Nurme külla Põrsa metsa. Seal oli kahekordne maja, kus oli juba enne meid palju põgenikke. Seal majas magasime põhkudel põrandal ja elasime 2 päeva.

Ja ühel novembrikuu öösel kella 1–2 ajal sakslased tulid majja sisse, peksid püssidega mehed üles ja oligi meie käes Saksamaale sõidu algus. Meil oli just leib lõimes, see jäi tegemata. Kõik aeti majast välja, kõik nii noored kui vanad. Õues ootasid hobuvankrid ja läks Mõntu sadama poole sõiduks. Põgenemisele ei maksnud üldse mõelda, sest iga teekäänaku peal oli püssimees vastus. Need sakslased olid veidi jõhkrad, lõid jalgadega, kes ei tõusnud ja hakkasid sõduritele vastu.

Mõntu sadamas pandi meid laevale, mis ei olnud eriti suur. Olin viimase laevatäie seas, kes Sõrust ära viidi. Nüüd oli sõrve elanikest tühi. Sõrve ei tohtinud jääda ühtegi looma ega inimest. Kõik viidi minema. See laevasõit oli väga hirmus, sest just eelmine laev oli põhja läinud.

Laeva peal sõi igaüks seda, mis tal kaasas juhtus olema, aga kaasa ju ei saanud üldiselt keegi midagi võtta, kõik jäid Mõntu sadamasse maha. Minul oli kaasas vaid vanema õe leerikleit. Ma mõtlesin, et see on jumalasõna saanud kleit, äkki kaitseb mind kurja eest. Ja kas sellest uskumusest võtta või muidu, midagi ju oli meie poolt, et see reis siiski hästi kulges.

2 Ruttu, Kaire: Ununematu aeg 1944 nov. – 1946 veebr. {Saksamaale viimisest}, EKLA–12107–48875–12364

Mardiööl [10.novembril] jõudsimme Windavi [Ventspils] sadamasse. Seal olime paar ööd. Seal saime isegi veidi suppi süüa. Need sealoleku päevad laaditi laeva. Laevale oli minemas palju rahvast – lätlasi, leedukasi, eestlasi. Laevale laaditi masinaid, loomi, kaupasad, alumine ruum oli rahvast umbes täis. Laev ise oli väga suur, nii et ühes otsas seistes ei näinudki teist otsa. Selle reisi ajal oli ka üks väga ärev hetk, selle Saksamaa reisi minu jaoks kõige õudsam hetk. Meredes olid sel ajal miinid, lendasid lennukid, ja pandi laevas järsku kõik tuled kust. Sõjaväelased olid paanikas, võtsid kõik endale päästevestid, inimesi ei lastud alt laeva ruumidest laevatekile. Mõtlesime, et nüüd on lõpp. Inimesed, kes tahtsid, võisid võtta endale korgivestid. Aga suurem osa mõtles, et milleks jääda suurele ookeanile ulpima, haidele söögiks, parem juba kohe ära uppuda. Kuid tookord läks kõik õnneks.

Saksamaale jõudsimme Tansika [Gdanski] sadamasse. Seal anti meile süüa. Olime ühes suures saalis, kus oli väga palju rahvast ja erinevaid rahvusi. Hoolimata raskest ajast jäid noored ikkagi noorteks: mängisid pilli, tantsisid, sõlmiti uusi tutvusi. Ja seal aeti meid sauna e. täipõrgu. Riided pandi kõik ühte ahju, et seal kuumus tapab kõik täid. Aga see ahi oli just parajasti nii soe, et pani täid liikuma ja need inimesed, kellel ei olnud enne sauna täid, nüüd kubisesid nendest. Saunas oli igal perel kindel aeg, mille jooksul pidid jõudma end ära pesta. Kui aeg sai täis ja sa olid veel seebine, ei hoolinud sellest keegi, teised pidi ju kohe sisse minema.

5. Vastake allikatele toetudes järgnevatele küsimustele:

- Milline on 9. mai tähendus tänapäeval? Kes ja mida sellega tähistatakse?
- Miks Saksamaa väejuhatuse Sõrve sääre elanikud evakueeris?
- Andke hinnang sellisele teguviisile (mis mõju oli sellel kohalike elanike saatusele; milliseks oleks kujunenud kohalike elu, kui nad oleksid paigale jäänud).

4. Lugege läbi järgnev tekstilõik. Kaardistage kontuurkaardil eri värviga üle-klassilise arutelu käigus erinevatest allika lõikudest kogutud info põhjal ning õpetaja juhendamisel:

- evakueeritute teekond;
- rindejoon oktoobris 1944 Kuramaal ehk nn Kuramaa koti tekkimine;
- rindejoon(ed) 1944. aasta sügisel Sõrve säärel.

II lõik

Ununematu aeg 1944 nov. – 1946 veebr. [Saksamaale viimisest]. Jutustaja jäi anonüümseks, kasutades nime Larissa³

Ja Tansika linnast jätkus rongisõit Rügeni saare poole. Olime kõik suures pikas loomavagunis. Süüa anti, aga see oli väga vilets toit. Mina olin kamba noorte tüdrukutega, seal me siis laulsime, mängisime pilli. Olime just sakslaste vaguni kõrval ja tänuks laulu ja pillimängu eest visati meile paremaid suupalasid võrreldes teistega seal vagunis. Pill pidi meil koguaeg mängima. Rongiga sõitsime poolteist nädalat.

Rügeni saarele jõudnud pandi meid kõiki elama laagrisse. Laagrielu saime väga vähe tunda, sest Saksa mõisnikud valisid endale tööjõudu ja sinna hulka valiti ka meid. Aga sest vähesestki laagrielust jäi mulle masendav mulje: suured pikad supisabad, supiks oli vesi, kartulikoortest ja väikestest hobuseliha kildudest nii öelda lake. Paljud lapsed ja vanurid surid nälga. Haigestuti tüüfusesse. Nagu eelpool mainitud, valisid sakslased endale välja noori tööjõulisi inimesi mõisatesse tööle. Meie pere pandi elama kuuekesi väikesesse pliidiga tuppa. Algul polnud meil mingeid toiduaineid, süüa keetsime vanni sees. Edaspidi anti meile toidukaardid, mis olid sakslastega täpselt ühesugused. Nende eest saime siis liha, suhkrut. Kuna vend sattus mõisapõllule tööle, siis sealt saime kaalikaid, kartuleid, kapsast. Leiba pidime igapäev sööma hästi õhukeste viiludena.

See mõis, kus meie töötasime, oli rendi peal. Mõisaproua oli üksik koos oma 11 aastase pojaga. Nii me siis teenisime mõisas 1–2 kuud. Esialgu oli mõte, et ega enam ei saagi koju tagasi, küllap peame siia eluks ajaks mõisad orjama jääma. Kuid see mõte taandus tasapisi. Mõisaelu ajal oli palju imelikke läbielamisi. Ühel õhtul kutsuti kõik noored metsa. Läksin minagi huvi pärast vaatama. Inimesed olid ringis ja Saksa sõdurid pidasid palvetundi. Paluti jumalat Hitleri eest. Kogu see palve aga kestis poolteist tundi. Mina ei saanud muust midagi aru, kui vaid sõna got – jumal.

9.mail oli sõja lõpp. Sel päeval läksime just tüdrukutega toitu tooma. Järsku pääses valla üks vägev vene võidukisa. Venelane tuli külla sisse ilma lahinguta. Saksa mõisanaised karjusid, poemüüja ronis leti alla ja hädaldas ning karjus seal. Vene sõjaväelased tulid ka kauplusesse sisse, andsid meile niipalju toitu kaasa, kui keegi jaksas ära viia. Öeldi, et orjaaeg on läbi, aeg on koju minna. Sõda oli läbi.

Saarel vangis olnud venelastel oli tohutu hea meel, nad viskusid vene autodele, nad ei teadnud, mida vabadusega peale hakata. Vangid panid härrade riided selga, härrad aga pandi tallipoisteks. Vangid panid oma endised närud mõisa trepi ette. Suur osa sakslasi põgenes Hollandisse. Nad kartsid venelast. Ka paljud eestlased põgenesid, kuid meie kodumaaarmastus oli nii suur, et hakkasime kohe järgmine

3 Ruttu, Kaire: Ununematu aeg 1944 nov. – 1946 veebr. {Saksamaale viimisest}, EKL-12107-48875-12364

päev koju sõitma. Paari perekonna kohta anti 2 hobust ja vanker. Need olid suured vägevad vankrid. Eestlastel oli iga vankri peal sini-must-valge lipp ja nende värvide sümboolikaga oli ka kas mingi märgike või midagi muud rinnas. Teekond oli raske, surid paljud väikesed lapsed. Neid maeti ettejuhtuvasse kraavi, ei olnud seal aega midagi pikalt leinata, pandi auku ja mindi edasi.

Õösiti ööbisime sakslaste poolt mahajäätud mõisates. Sõime, kust midagi leidsime, närisime kuivikuid, kui mõisates oli /.../ toitu järel, sõime seal, närisime kartuleid.

Kõige suurem kimbatus sellel teekonnal olid venelased. Ühel ööl tungisid nad mõisa, kus ööbisime, tõmbasid puruks kõik meie pakid, mis me olime mõisast kaasa võtnud, võtsid ära käekellad, saapad, riided, tõmbasid nugaodega kõikvõimaliku puruks. Ja mis kõige raskem, nad tülitasid ja ründasid noori tüdrukuid. Ühel ööl, kui me olime end järjekordselt ära peitnud, hirmutasid venelased meie papat, et kui see ei ütle, kus tüdrukud peidus on, siis lasevad nad papi maha. Papa aga ei teadnud meie peidukohast midagi. Teisel ööl olime peidus ühe paraja kuuseheki all. Kuulsime, kuidas vene sõdurid meid jälle otsisid ja just heki poole tulid. Meie südamed värisesid hirmust, olime hirmu kätte poolsurnud. Aga sõdurid ei näinud meid, vaid hakkasid heki ääres oma loomulikku vajadusi rahuldama. Me mõtlesime, et las lasevad meid täis, aga peaasi, et nad meid ei näeks.

Pool teed pidime sõitma ühe hobusega vankri ees, kuna venelased võtsid teise hobuse ära. Et aga vankrit otse hoida, pidi hobuse kõrval ka veel üks inimene käima.

5. Vastake allikatele toetudes järgnevatele küsimustele:

- Milline on 9. mai tähendus tänapäeval? Kes ja mida sellega tähistatakse?
- Miks Saksamaa väejuhatas Sõrve sääre elanikud evakueeris?
- Andke hinnang sellisele teguviisile (mis mõju oli sellel kohalike elanike saatusele; milliseks oleks kujunenud kohalike elu, kui nad oleksid paigale jäänud).

4. Lugege läbi järgnev tekstilõik. Kaardistage kontuurkaardil eri värviga üle-klassilise arutelu käigus erinevatest allika lõikudest kogutud info põhjal ning õpetaja juhendamisel:

- evakueeritute teekond;
- rindejoon oktoobris 1944 Kuramaal ehk nn Kuramaa koti tekkimine;
- rindejoon(ed) 1944. aasta sügisel Sõrve säärel.

III lõik

Ununematu aeg 1944 nov. – 1946 veebr. [Saksamaale viimisest]. Jutustaja jäi anonüümseks, kasutades nime Larissa⁴

Vengerini [Forsthaus Wengerin – tnp Kaliningradi oblastis Tšernjahovski linna lähistel väike metsaküla? – k.k.] linnas võeti meid kontrolli alla, kust siis hakati tervemaid kodumaale saatma. Igapäev käisid meid kontrollimas meditsiiniõed, ravisid haigeid. Mamma haigestus meil tüüfusesse. Hävitati täid, selleks aeti meil juuksed maha, aga noored tüdrukud, kes meist tahtis oma juustest ilma jääda. Nii me siis tõmbasime ting tingu haaval näppudega juurest ära. Meie pere oli viimaste seas, kes rongi peale said, kuna mammat raviti kõhutõvest.

Vagun, kus me olime, oli kõvasti rahvast täis. Ei olnud võimalust üldse liikumiseks, mööda vagunit käis ringi pott vajaduste rahuldamiseks, aga sellest ei jätkunud. Igasse vagunisse nurka ja juhtus sedagi, et kellel väga kiireks läks ja potti käepärast ei olnud, mis siis muud, kui upitas end aknast välja ja lasi tulla sellel, mis tulema pidi.

Tallinnasse jõudnud olime Paldiski kosumislaagris. See oli 2 nädalat. Sõime varastatud kartulilõike, mida ahju külje peal küpsetasime. Ja asusime teele Saaremaa poole. Riideid õieti seljas ei olnud, väga külm oli. Virtsust tulime Kuivastusse üle jää, mille peal oli vesi. Saime kõik /.../ märjaks, aga imelik küll, haigeiks ei jäänud meist keegi.

Kuressaarde jõudsim veebruaris 1946. aastal. Siin meid pandi kõigepealt suurde pritsimajja, kust me hakkasime laiali minema. Kodumaja meil enam Sõrves ei olnud, kõik olid maha põletatud. Mina läksin Pöidele tööle. Õed aga läksid kohe Pihtlasse meie vanem õe koju, kes kogu selle aja oli Saaremaal tööd teinud. Õed olid näljased, ja nähes aknast, kuidas vanem õde tõstab parajasti piimasuppi laua peale, oli meil tahtmine kasvõi läbi akna minna, et lusikatäitki sooja suppi saada.

Miks siis sakslane ikkagi viis Saaremaalt inimesi Saksamaale? Kas ta tahtis Saksamaale tööjõudu? Seda ei tea keegi täpselt. Küllap ta tahtis inimesi venelase eest ära hävitada, ei tahtnud jätta mitte midagi venelasele.

Mis mulje jättis mulle üldse Saksamaa? Saksamaa oli väga kultuurne paik. Seal on kultuurne rahvas, maa, elamine. Kõik oli seal ilus, puhas. Ja ausalt öelda, sakslaste kohta ei saa midagi halba öelda. Nad oskasid olla kultuursed ja viisakad.

5. Vastake allikatele toetudes järgnevatele küsimustele:

- Milline on 9. mai tähendus tänapäeval, kes ja mida sellega tähistatakse?
- Miks Saksamaa väejuhatas Sõrve sääre elanikud evakueeris?

4 Ruttu, Kaire: Ununematu aeg 1944 nov. – 1946 veebr. [Saksamaale viimisest], EKLA–12107–48875–12364

- Andke hinnang sellisele teguviisile (mis mõju oli sellel kohalike elanike saatusele; milliseks oleks kujunenud kohalike elu, kui nad oleksid paigale jäänud).

Kontuurkaart

Allikas: Einstein, Norman, Läänemere kontuurkaart, Wikimedia Commons

Kasutatud allikad

- Ruttu, Kaire: Ununematu aeg 1944 nov.–1946 veebr. [Saksamaale viimisest], EKLA–12107–48875–12364
- Laar, Mart, Saaremaa 1944: Eesti laskurkorpuse kannatuste rada, Varrak [Tallinn], 2010
- Laar, Mart, Võitlused Eesti pärast 1944. aastal, peatoim. Vahtre, Sulev, Eesti ajalugu VI. Vabadussõjast taasiseseisvumiseni, Ilmamaa [Tartu], 2005, lk 212–227
- Eesti Punase Risti koduleht – <http://www.redcross.ee/et/ajalugu.html>
- ICRC (Rahvusvaheline Punase Risti Comitee), What is International Humanitarian Law? 31.07.2004 – <http://www.icrc.org/eng/resources/documents/legal-fact-sheet/humanitarian-law-factsheet.htm>
- Laanes, Tiina, Õppemeetodid: õpimapp, Tallinna Ülikool ajaloo Instituut, Tallinn 2013, [avaldamata materjal]
- Tsiviiliskute sõjaaegse kaitse 12. augusti 1949 Genfi (IV) konventsioon, välisleping, Riigi Teataja, II 1999, 20, 120 – <https://www.riigiteataja.ee/akt/79260>
- Päll, Peeter, Kohanimed, kogumikus Nimekorralduse analüüs, Haridusministeerium ja Eesti Keele Instituut [Tallinn] 2002 – www.hm.ee/index.php?popup=download&id=3979
- Raudla, Heiki, Kroon, Kalle, Viik, Tõnu, Ühiskonnaõpetus gümnaasiumile, II osa, Avita [Tallinn], 2010

Lisamaterjalid

- Ettepanekud tunni illustreerimiseks kaartide ja fotodega
- Einstein, Norman, Läänemere kontuurkaart, Wikimedia Commons, 25.06.2006 – http://mereviki.vta.ee/mediawiki/images/6/67/Baltic_Sea_1.png – Läänemere kontuurkaart
- Kallas, Vaino, Hitleri käsul olid Sõrve võitlejad määratud hukkamisele, Kultuur ja Elu, 3/2011, http://kultuur.elu.ee/ke505_kaitselahingud.htm – Sõrve sääre kaitseliinide kaart
- Vaino Kallas, Kuramaal võideldi lõpuni, Kultuur ja Elu, 2/2011, http://kultuur.elu.ee/ke504_kuramaa.htm – nn Kuramaa kotti kirjeldav kontuurkaart
- Sõrvelaste evakueerimine, Kool.ee – Haridusportaal, <http://www.kool.ee/?6153> – illustreeriv pildimaterjal

Muu lisamaterjal

- Laar, Mart, Saaremaa 1944: Eesti laskurkorpuse kannatuste rada, Varrak, 2010
- Laar, Mart, Võitlused Eesti pärast 1944. aastal – Eesti ajalugu VI, lk 212–227
- Tuulik, Ülo, Sõja jalus: sõjaromaan akadeemik Jaan Unduski kommentaariga, [Tallinn] Kadmiell, 2010 (esmatrükk kärbetega aastal 1974)
- Kallas, Vaino, Hitleri käsul olid Sõrve võitlejad määratud hukkamisele, Kultuur ja Elu, 3/2011, http://kultuur.elu.ee/ke505_kaitselahingud.htm
- Kallas, Vaino, Lahingud Lääne-Eesti saartel, <http://www.hot.ee/vaikal/ajalugu-17.htm#plaan>

